

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14518685>

AGRESSIV XULQ SHAKLLANISHIDA TALABALAR MUNOSABATINING O'RNI

Bekmuratov Samariddin Shamuratovich

Oliy va professional ta'lim muassasalari moddiy-texnik
bazasi bo'limi bosh mutaxassisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada agressiv xulq shakllanishida talabalar munosabatining o'rni to'g'risidagi ma'lumotlar, ularning o'ziga xos qulaylik va kamchiliklari yoritilgan. Maqola talabalarga nisbatan o'rnatiladigan pedagogik ijtimoiy tushincha, ratsional, emotsional va hulq-atvor komponentlarini o'rganishni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: agressiv, xulq, munosabat, ijtimoiy tushincha, hulq-atvor, farzand, oila, jarayon, rivojlantirish.

Аннотация: В данной статье освещены сведения о роли студенческих отношений в формировании агрессивного поведения, их особенности и недостатки. Статья включает в себя изучение педагогического социального понятия, рационального, эмоционального и поведенческого компонентов, устанавливаемых по отношению к студентам.

Ключевые слова: агрессивный, поведение, отношение, социальное понятие, поведение, семья, процесс, развитие.

Abstract: This article provides information about the role of student relationships in the formation of aggressive behavior, their characteristics and shortcomings. The article includes the study of the pedagogical social concept, the rational, emotional, and behavioral components that are established in relation to students.

Keywords: aggressive, behavior, attitude, social concept, behavior, family, process, development.

Kirish. Ma'lumki yosh avlod tarbiyasi hamma zamonlarda ham muhim va dolzarb ahamiyatga ega bo'lib kelgan. Ammo biz yashayotgan XXI asrda bu masala haqiqatdan ham hayot mamot masalasiga aylanib bormoqda. Mamlakatimizda yosh avlod ta'lim tarbiyasiga alohida e'tibor qaratilmoqda va o'g'il-qizlarning zamonaviy bilim olishi, yuksak ma'naviyatli bo'lib ulg'ayishi uchun zarur shart-sharoit yaratish borasidagi ishlar izchil davom ettirilmoqda.

Asosiy qism. O'qituvchilarning o'z farzandlariga bo'lgan munosabatlari, ularning talabalarga nisbatan turli-tuman hissiyot va hulq-atvorlari tizimi sifatida tushuniladi. Psixologik nuqtai nazardan qaralganda o'qituvchilarning o'z farzandalariga munosabati talabalarga nisbatan o'rnatiladigan pedagogik ijtimoiy tushincha bo'lib, u o'z ichiga ratsional, emotsional va hulq-atvor komponentlarini oladi.

Keyingi yillarda agressiv xulq va uning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish yuzasidan ko'plab tadqiqotlar o'tkazilib kelinmoqda. Va eng ko'p e'tibor qaratilayotgan omillar sifatida talaba tadqiqot obyekti sifatida ko'pchilikni qiziqtirib kelmoqda. Xususan, M.Rutter talabalardagi agressiv xulqni o'rganish jarayonida bunday xulqning kelib chiqishini quyidagi omillar bilan bog'laydi: oiladagi qiyin vaziyat, ko'p farzandli oilalar, o'qituvchilarning tarbiya uslubi va boshqalar.

A.K.Osnitskiy ham talabalarda agressiv xulqning namoyon bo'lishini birinchi navbatda oiladagi tarbiya sharoitlari va ijtimoiylashuv shartlari bilan bog'lashga harakat qilgan.

L.A.Pasechnikning fikricha, talabaning agressiv xulqi o'yinning ikki sohasi instrumental-faoliyatli va emotsional baholovchi prinsipi sifatida ta'lim muassasasidagi munosabatlar atrofida yuzaga keladi.

Ana shunday tadqiqotlardan biri A.Bandura tomonidan o'tkazilgan bo'lib, bu tajribada u ijtimoiy o'rganish nazariyotchisi sifatida talabaning agressiv reaksiyalarni o'zlashtirishini kuzatishga alohida ahamiyat beradi. A.Banduraning fikricha, talabalar

agressiv xatti-harakatlarni o'qituvchilarning harakatlarini kuzatish va bu harakatlarning oqibatlarini qayd etish orqali o'rganadilar.

O'qituvchilarning agressiv xatti-harakatlarini kuzatish talabada destruktiv istaklarni rivojlantiradi, zo'ravonlik xulqini nazorat qilish jarayonini zaiflashtiradi. O'qituvchilar agressiv xulq-atvoriga ega bo'lgan oilalarda ko'pincha o'z muammolarini kuch bilan hal qilishga moyil bo'lgan talabalar tarbiyalanishini tushuntiradi.

Talabalar agressiv xulq-atvor modellari haqidagi bilimlarini uchta asosiy manbadan oladilar. Ularda dastlabkisi va eng asosiysi oila hisoblanadi va shu bilan birga oila o'zida agressiv xulq-atvori modellarini namoyish qiladi hamda ularning mustahkamlanib borishini ham ta'minlaydi. Talabalarda agressivlikning namoyon bo'lishi ular oilada agressiv holatlar bilan qay darajada to'qnashganliklariga bog'liq.

Hozirgi vaqtda tadqiqotchilarning aksariyati oilada farzandlarga nisbatan qo'llaniladigan jismoniy jazo chorasi tajovuzkor xulqning namunasi bo'lib xizmat qilishini tan olishgan. Ko'p hollarda jazo atrofdagilar tomonidan qoralanmaydi. Natijada u tajovuzni yengish uchun emas, balki uning o'zgarishiga olib keladi va talabani tajovuzkor xatti-harakatlari uchun maqbul bahonalarni izlashga undaydi.

Shu bilan birga, jismoniy jazo talabada g'azab, nafrat, qasoskorlik, dushmanlik kabi hislarni yuzaga keltiradi, tajovuzkorlikning barqaror shaxs xususiyati sifatida shakllanishi uchun sharoit yaratadi.

O'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish shuni ko'rsatdiki, o'qituvchi tomonidan talabaga beriladigan og'ir jazolar talabalarda tajovuzkor xatti-harakatlarning yuqori darajasini yuzaga keltirsa, aksincha talabalarni yetarli darajada nazorat qilmaslik yoki o'ta kuchli nazorat qilish ham aksariyat hollarda tajovuzkorlikni yuzaga keltiradi.

F.Rasulovning o'smirlardagi agressiyani o'rganish natijalariga ko'ra, "agressivlik shakllari bilan o'qituvchi va talaba o'rtasidagi munosabatlar interkorrelyatsion bog'lanishlarining ko'rsatishicha, biz ijobiy deb bilgan "qabul

qilish” va “kooperatsiya” munosabatlari agressivlik shakllaridan jismoniy agressiya, shubhalanuvchanlik, aybdorlik hissi va agressiyaning umumiy ko‘rsatkichlari bilan musbat aloqadorlikda ekan. O‘qituvchining samimiyati va mehribonligi, qo‘llab-quvvatlashi, xayrixohligi kabi iliq munosabati ta‘sirida talaba ko‘proq o‘z jismoniy kuchiga ishonib yuborishi, atrofida talabalar nisbatan ishonchsizlik kabi xususiyatlarini namoyon qiladi. O‘qituvchilar talabaining ko‘ngliga qarashi, aytganini muhayyo qilishi, yetarlicha talabchan emasligi, talabaning tobora ortib boradigan talablarini bajarishga erisha olmasligi sabab agressivlikning ortishi kuzatildi”.

Shuningdek, F.Rasulova o‘smirlardagi agressivlikning mental xususiyatlarini ham tahlil qilishga urungan va bunda quyidagi xulosalarni keltirgan: “Avtoritar giper ijtimoiylashuvga asoslangan munosabat aksincha, jismoniy agressiya, shubhalanuvchanlik, aybdorlik hissi, atrofida talabalar dushmanlik munosabati hamda agressiyaning umumiy ko‘rsatkichlarini kamaytirgan. Mentalitetimizga xos bo‘lgan o‘qituvchining qattiqqo‘lligi va talaba tarbiyasiga jiddiy e‘tibor berishi talaba tomonidan itoatkorlik bilan qabul qilinib, agressiyaning susayishiga olib keladi, deb xulosa qilish mumkin.

L.A.Goloveyning ta‘kidlashicha, “Ko‘p odamlar tajovuzkor talabalar noto‘liq oilalarda tarbiyalanadilar deb hisoblashadi. Ko‘pincha, eng g‘amxo‘r va badavlat otionalarning farzandi kamroq boy va do‘stona oilaga qaraganda yomonroq va tajovuzkorroq bo‘ladi. Bu shuni ko‘rsatadiki, talabalikdagi tajovuzning paydo bo‘lishi uchun hech qanday haqiqiy sabab kerak emas. Shafqatsiz xatti-harakatlarning sababi talabaning ba‘zi ichki muammolari, uning o‘zidan noroziligi, qo‘rquv bo‘lib, bular oxir oqibat boshqalarga nisbatan deviant xulqqa aylanadi”

Agressiyaning paydo bo‘lishi ko‘p jihatdan oiladagi atmosferaga bog‘liq. Agar o‘zini tajovuzkor tutgan talaba o‘qituvchiining bunga e‘tiroz bildirmayotganligini bilsa, kelajakda uning shunga o‘xshash vaziyatlarda tajovuzkorlik ehtimoli ko‘p marta ortadi, degan dalillar mavjud. Muayyan tajovuzkor xatti-harakatlarning doimiy ravishda ijobiy qo‘llab quvvatlantirilishi, oxir-oqibat, turli xil ta‘silarga nisbatan tajovuzkor munosabatda bo‘lish odatini shakllantiradi.

Xulosa: Talabalarda agressivlikning yuqori darajasi katta miqdorda qayd etilgan va bu hozirgi zamon talabalarining agressiv xulqni ijtimoiy muhitdan o'rganayotganligi bilan bog'liqdir. O'qituvchi va talaba munosabatlari va agressivlik shkalalari o'rtasida o'zaro korrelyatsion bog'lanishlar aniqlanganiga ko'ra aytish mumkinki, o'qituvchi va talaba munosabatlaridagi ayrim pozitsiyalar talabalarda agressivlikning bir nechta shkalalarini rivojlanishiga turtki bo'lar ekan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-2026-yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturni tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni. "Yangi O'zbekiston" gazetasi 12.05.2022 yil 58- son, 1, 2- betlar
2. Rasuleva F. F. O'smirlarda agressiv xulq-atvor namoyon bo'lishining psixologik xususiyatlari. Psixol.f.n. diss. avtoref. – T., 2018, B – 49.
3. Пасечник Л. Агрессивное поведение дошкольников//Дошкольное воспитание – 2008. –№6.
4. Осницкий, А В. Психологические проявления дезадаптации личности учителя в педагогической деятельности: диссертация кандидата психологических наук: Санкт-Петербург, 1999. С- 181.
5. Головей Л.А. К проблеме дифференциации основных понятий в системе отношений «родитель – ребенок»: теоретический и эмпирический аспекты. /Л.А.Головей [и др.] // Санкт-Петербургского. Педагогика.- 2014 С. 84-96.
6. Бандура А., Уолтерс Р. Подростковая агрессия : Изучение влияния воспитания и семейных отношений / Альбер Бандура, Ричард Уолтерс; Пер. с англ. Ю. Брянцевой, Б. Красовского. — М. : Апрель Пресс : ЭКСМО-Пресс, 2000. — 509 с